

8 вересня – 99 років від дня народження Михала Москалюка "Спартана" (сотенного УПА, уродженця с. Іванівці)

2 лютого 1950 року в селі Іванівцях в криївці, облаштованій у родинній хаті сотенного "Спартана" — Москалюка Михайла, загинули сам сотенний, його дружина Бойчук-Москалюк Ольга і ординарець Прокіп Рибчук "Лис" із Печеніжина.

Прожив сотенний "Спартан" неповних двадцять дев'ять років - років, сповнених тривоги, боротьби, негараздів, героїства, жертвності, любові і кохання.

Михайло Москалюк, син Юрія і Марії народився 8 вересня 1921 року в Іванівцях у родині сільських господарів, був найстаршим з трьох дітей. Дитинство Михайла проходило в родинному селі, де допомагав батькам по господарству, ходив в місцеву початкову школу, брав участь в роботі читальні "Просвіти". Під впливом місцевих просвітян – членів Організації Українських Націоналістів, Михайло вступає в юнацьку ОУН.

В 1939 році, щоб уникнути репресій як член ОУН, юнак виїздить на захід і продовжує свою діяльність як член ОУН.

З початком формувань відділів Дружин Українських Націоналістів (ДУН) зголошується до батальйону "Нахтігаль", очолюваного Романом Шухевичем, де проходить підстаршинський вишків і з початком німецько-радянської війни в складі батальйону входить у Львів, де бере участь у проголошенні Акту відновлення державності 30 червня.

30 червня 1941 року. "Нахтігаль" у Львові

Після конфлікту з німецьким командуванням, яке відмовилось визнати "Акт відновлення Української Держави", "Нахтігаль" було розформовано, а

з його бійців сформували 201-ий батальйон охоронної поліції (Schutzmannschaft Battailon 201).

У складі батальйону Москалюк бере участь у боях із "червоними" партизанами на Волині. В тих боях майбутній повстанський командир здобуває бойовий досвід і командирські навички, перше важке поранення, а також втрачає око — його так і запам'ятають зі вставленим скляним оком або чорною пов'язкою під час рейдів.

Наприкінці 1942-го поліційний батальйон було розформовано через черговий конфлікт із німецьким командуванням. У 1943 році Михайло Москалюк повертається в рідні краї.

За неточною інформацією, в той час Михайло вже прийняв присягу вояка УПА, прибрав собі повстанське псевдо "Спартан" і в чині хорунжого УПА формує бойову сотню, яка в структурі УПА-Захід одержує назву ВД 59 ім. Михайла Колодзінського, курінь "Карпатський" 21-го тактичного відтинку "Гуцульщина" 4-ої військової округи "Говерля".

В сотню зголошуються юнаки і вже бувалі стрільці з самооборонних кущових відділів (СКВ), члени підпілля з навколишніх сіл Іванівці, Саджавки, Княждвора, Кийданча, Печеніжина, Сопова, Молодятина та ін. Брак зброї і військової амуніції "Спартан" вирішує як бойовик — його сотня роззброює відділи мадярів, які стоять на Прикарпатті, зводить бої, один з яких восени 1943 року відбувся поблизу села Майдан Надвірнянського району.

Сотня забрала багато зброї, боєприпасів, вибухівки, обмундирування, медикаментів і харчів, втрати сотні — два стрільці вбиті і декілька поранені. Втрати мадярів вбитими обчислювались десятками.

З відходом у 1944 році "коричневих" і приходом "червоних" окупантів, тактика боротьби змінюється, відділ "Спартана" починає творити свою систему української підпільної влади, а окупаційну адміністрацію і каральні органи знищують і виснажують постійними нападами.

В районному центрі Печеніжині розміщується гарнізон НКВД, який добудовує місцеву тюрму, котру почали будувати ще австрійці, добудовували поляки, а "відкрили" в 1940 році "визволителі" і зразу ж наповнили її місцевими патріотами.

Розстріли в'язнів улітку 1941-го.

Після відступу червоної армії в 1941 році місцеві жителі побачили камери тюрми з залиті кров'ю стінами (зі слів Ганни Кузик, 1925 р.н.), трупи вивозили машинами в сусіднє село Молодятин і закопували у лісі. 22 березня 1945 року сотня Спартана трьома потужними вибухами висадила ту зловісну тюрму в повітря.

В Йорданські свята 1945 року після важких боїв енкаведисти відпочивали в с.Іванівці. Курсанти, які теж перебували на місцевій станції,

поїхали поїздом до Коломиї. Несподівано вночі по укріпленнях енкаведистів вдарили з усіх боків повстанці сотні Спартана.

Сильний перехресний вогонь, вибухи десятків гранат завдали великих втрат карателям, а повстанці підривають залізничне полотно, забирають боєприпаси з складів і без жодних втрат відходять в ліси.

Цей факт, але вже перекручений, подано у російській версії Вікіпедії в статті "Украинская повстанческая армия": "...В с. Ивановцы на Станиславщине сотня УПА „Спартана“ расстреляла 30 солдат-железнодорожников". Тільки мовчать автори, що не солдат-залізничників розстріляли повстанці, а знищили в бою бійців залізничного полку НКВД. У боротьбі проти УПА особливо активним був коршівський гарнізон військ НКВД, який часто влаштовував засідки на "спартанців". У свою чергу, сотня Спартана влаштувала засідку на "червонопогонників" у слобідському лісі, на перехресті доріг Коршів – Слобідка і Ліски – Святюзеф.

В результаті проведеної бойової операції було знищено начальника коршівського райвідділу НКВД Караваєва з особистими охоронцями. У "спартанців" жодних втрат не було.

Невдовзі після того, незважаючи на посилену оборону, сотня Спартана захопила Коршів і звільнила в'язнів, котрі перебували у тюрмі НКВД. При цьому було вбито 35 червонопогонників. А з боку повстанців загинуло 2 стрільці.

УПА була більш "робітничо-селянською", ніж Червона Армія

По всіх околицях спартанці розгромили гарнізони стрибків (винищувальних батальйонів - радянського воєнізованого формування, яке зазвичай набирали з цивільних), залишивши уцілілими лише тих, котрі згодилися працювати на користь партизанів.

Взимку 1945 року сотня Спартана повернулася із рейду по Буковині і підійшла до засніженого присілка Шепіт, де зустрілася з дислокованими там сотнями Мороза і Гонти. "Червоні" в той час грілися в гуцульських хатах у присілку.

Три сотні партизанів уночі оточили Шепіт, а вдосвіта розпочався запеклий бій на знищення ворогів, який тривав цілий день. Майже цілий батальйон карателів був знищений. Тільки незначній частині удалось вирватись з оточення.

У 1946 році на горі Сповз, що звисає над Іванівцями, в урочищі "Городище" (руїни старої фортеці Шумлянських) у криївці Спартана проходила нарада командирів. Тим часом єдиної стежкою на гору піднімалися більшовики. Раптом із засідки короткими чергами вдарили партизанські кулемети. Нападники, повзучи по вузькій, вимитій дощами жолобині, не маючи куди подітись, всі сорок залишилися лежати... Сотня Спартана біля 40 разів була у ворожому оточенні, багато втрачала, але щоразу швидко відновлювала сили і продовжувала успішно вести

важку боротьбу. Військовий талант "Спартана", кмітливість, винахідливість, рішучість, правильна оцінка ситуації не раз допомагали йому виводити відділ без втрат.

За голову "Спартана" давали велику винагороду, але це не допомагало на той час його впіймати. Багато досвідчених "сексотів" нищпорили у терені і вивідували про дислокацію сотні, її командира, звязкові пункти, криївки і схрони.

Осип "Боксер" Хома - моряк і чемпіон із боксу, який став командиром УПА

"Спартан" був добрим дипломатом. Після таємних зустрічей повстанця з начальником оперативної групи НКВД капітаном Кокоріним останній почав допомагати повстанцям. Про це свідчить житель с. Товмачик Тесленко Микола, син Василя, якого енкаведисти заарештували за наявність у нього зброї.

Хлопця тоді допитував сам Кокорін. Склавши протокол допиту, він сказав тоді хлопцеві: "Хорошо запомни, что я здесь написал и чтобы в дальнейшем говорил точно так. Будеш благодарить меня всю жизнь. А теперь ты свободен. Иди и ничего не бойся".

Зв'язки Кокоріна зі Спартаном були розкриті і він з дружиною та дитиною пробував утекти, але на вокзалі в Коломиї був знятий з поїзда і заарештований. Коли Кокоріна вели по перону, він устиг крикнути: "Алексей, меня арестовали за Спартана!" Так розповідає учитель німецької мови Вишиванюк Олекса, син Дмитра. Про дальшу долю Кокоріна можна тільки здогадуватись...

Під час великої блокади військами МГБ лісів і терену перебування повстанських сотень, в умовах суворох зим і недостачі зброї, боєприпасів, одягу і харчів, сотні переходять у підпілля і починають діяти малими відділами, боївками.

В таких неймовірно важких умовах з 16 сотень УПА, що діяли на Коломийщині, залишились тільки дві, і в тому числі сотня Спартана (зі слів колишнього сотенного УПА Мирослава Симчича — "Кривоноса").

У 1945 році окупанти заарештували Спартанового батька Юрія Москалюка і в Ланчині піддавали жорстоким тортурам. "Попрацювали" добре, бо після повернення додому батько невдовзі помер.

Дружиною "Спартана" була внучка колишнього пароха с. Княздвір отця Майковського Ольга Бойчук, вчителька. У лютому 1948 року Михайло з дружиною Ольгою прийшов у Княздвір до своєї двоюрідної сестри Ганни Слободян і з тривогою та занепокоєнням сказав Ганні, що Ольга, яка на той час була вже у підпіллі, — вагітна.

Весілля по-бандерівськи. Як одружувалися в УПА

Радилися з Ганною, як бути. І вирішили, що Ганна буде імітувати вагітність, щоби після пологів Ольги можна було “легалізувати” дитину. У серпні 1948 року у домі Дмитра Слободяна в Коломиї Ольга народила дівчинку. Через тиждень після пологів Ольги Ганну Слободян з новонародженою привезли фірою до Княздвора. В половині серпня дитину охрестив прадід новонародженої отець Майковський.

Дівчинці дали ім'я Оксана. І знайшлась якась чорна душа, яка донесла енкаведистам, що Оксанка — дочка "Спартана".

Коли дитині виповнилося півроку, емгебисти приїхали до Княздвора і забрали Ганну з дитиною до Товмачика в гарнізон. Туди ж привезли і Ганниного чоловіка Миколу Слободяна, сестру Ольги Орісю і їх матір Ксенію Майковську. Через три дні всі вони опинились у коломийській в'язниці.

Другого дня Ганну з дитиною відвезли до Станіслава (з 1962 року Івано-Франківськ). Миколу Слободяна та Ксенію Майковську — в с.Лоева, що біля Надвірної. Там їх “відбили партизани”, зав'язали очі, повели до “бункера”. Там Ксенія Майковська та Микола Слободян і призналися “бандерівцям”, що Оксана — дочка Спартана.

Ганна Слободян у Станіславі твердила, що їй принесла дитину якась невідома жінка, наказала доглядати її і про все мовчати. Через чотири дні Ганну відпустили додому, а Оксанку забрала жінка у білому халаті. Подальша доля доньки Спартана була невідома до 1990-их. Ксенії Майківській присудили 10 років, Миколі Слободяну — 25 років концтаборів.

Ганна Слободян змушена була переховуватись і від совітів, і від партизанів, оскільки помітила, що за нею стежать якісь невідомі. У записці, яку отримала від "Спартана", було повідомлення із застереженням, що “Олесь” здався, став зрадником і провокатором, а ті, що її переслідують — з групи “Олеся”.

Ганну Москалюк також схопили і запроторили на 25 років каторжних робіт.

Спартан мав схрони у кількох місцях: в урочищі Обіч і під хатою господаря Якова Марчука. Про них було відомо одному іванівецькому чоловікові, якого в 1947 році схопила і спровокувала більшовицька спецбоївка. Чоловік, нічого не підозрюючи, прийнявши переодягнених енкаведистів за вояків УПА, розповів їм про обидва схрони.

Радянська агентура в націоналістичному підпіллі

У схроні в Обочі якраз перебував тоді "Спартан" зі своїм ординцем "Піснею" (Іваном Мочернюком). Перед самим приходом облавників "Спартан" своєю тонкою інтуїцією відчув небезпеку і вони обидва покинули криївку. Розійшлися в різних напрямках. "Пісня" потрапив у ворожу засідку і загинув. "Спартанові" пощастило пройти живим.

Порожнім застали вороги і бункер під хатою Марчука. Але його доньку Ганну, що була зв'язковою УПА (наречену "Пісні") покарали 25 роками концтаборів, а всю їхню родину вивезли на Сибір.

Запасну криївку Спартан мав у себе вдома і зрідка перебував у ній. На батьківському обійсті проживала сестра "Спартана" Марія з чоловіком Петром Щербатюком, родом із Саджавки.

Корінний житель Іванівців Михайло Андрійчук, 1910 р.н., розповідає таке: *"В ніч на 2 лютого 1950 року величезна кількість червоних карателів щільним кільцем оточила засніжені Іванівці. Вороже кільце поступово стискалося і вдосвіта велика ударна група енкаведистів підійшла до будинку Москалюків.*

Ворогам було точно відомо, що "Спартан" удома. І хоч від схрона під батьківською хатою простягався підземний хід метрів на 40-50 до сусіда, годі було ним скористатися, оскільки інвазія москалів була настільки щільною, що із зони села вирватись було неможливо.

Почалися переговори, які тривали від ранку до полудня. За співпрацю вороги обіцяли "Спартанові" великі життєві блага, але сотенний категорично відкинув усі їхні пропозиції і не захотів більше з ними розмовляти, а заявив, що далі буде говорити тільки з тодішнім головою сільради Іваном Беркещюком. Зміст розмови між ними залишився невідомим.

Через деякий час у криївці почулися постріли і... все стихло... Популідні емгебисти знайшли у схроні три мертвих тіла: Москалюка Михайла ("Спартана"), його дружини Бойчук-Москалюк Ольги, "Спартанового" ординарця Рибчука Прокопа "Лиса", родом з Печеніжсина. Всі документи у схроні були знищені.

Тіла загиблих повстанців спочатку лежали біля сільради в Іванівцях, потім фірою їх відвезли до Ланчина і коло т.зв. Саліна у старих мадярських окопах над річкою їх поховав Голембин Микола, син Івана.

Пізніше повінь розмила поховання і останки героїв забрала вода."

3 червня 1950 року боївкарі Служби безпеки ОУН заарештували Петра Щербатюка. Слідство тривало 8 днів. Заарештований детально розповів про всі свої злочини. Під час служби у червоній армії належав до військової розвідки. Після демобілізації його завербували енкаведисти.

Служба безпеки ОУН. Масштаби чисток

Підтримував зв'язок із начальником гарнізону Єрофеевим, мав кличку "Жуков". Всього продав 18 повстанців: 1) в урочищі Ласки — 4 осіб, у тому числі Михайла Мельничука ("Філіпа"); 2) в урочищі Бриці — 4 осіб, у тому числі Миколу Тороуса; 3) у Саджавці — Мельника Якова, Максим'юка Миколу і Максим'юк Олену; в 1945 році — 4 партизанів, у тому числі Дмитра Ягничка.

Потім, за завданням НКВД, одружився з сестрою "Спартана" Марією, увійшов в довір'я Москалюків, вивідав таємницю місцеперебування "Спартана" і продав його. За юдину службу Петро Щербатюк отримав 36 тисяч рублів. 18 тисяч рублів залишив у банку, а другу половину взяв для використання на різні потреби. Частина грошей закопав під оборогом у батька.

Запроданець хотів кудись виїхати, щоб уникнути розплати за свої тяжкі злочини і пішов до начальника НКВС у Ланчині, щоб йому видали паспорт. Начальник зустрів Щербатюка належним чином: "Пашол к ... матери! Ты нам больше не нужен. Вон отсюда!"

Окружний трибунал Служби Безпеки визнав Петра Миколайовича Щербатюка, уродженця с.Саджавки, винним у загибелі 18 українських патріотів, в тому числі Москалюка Михайла ("Спартана"), сина Юрія, його дружини Бойчук-Москалюк Ольги, ординарця сотенного "Спартана" Рибчука Прокопа ("Лиса"), сина Василя, і засудив зрадника до страти.

Характерно, що окупанти пізніше навіть не поцікавились, куди подівся їхній "Жуков"...

Останній бій УПА. 1960 рік

Сестра "Спартана" Ганна (1926 - 1986) після повернення з концтаборів неодноразово писала заяви в КДБ, щоб Оксану Москалюк віддали їй на виховання. Однак ніякої відповіді не отримала.

Померла Ганна в Іванівцях.

Повернувся додому інвалідом Микола Слободян та незряча мати Ольги Ксенія Майковська. Незабаром Ксенія Майковська померла. Микола Слободян спаралізований прожив ще близько трьох десятків років.

Ганна Марчук після звільнення з концтаборів поїхала до вивезених на Далекий Схід своїх батьків, а потім переїхала до Прибалтики.

Як КГБ перевиховував колишніх повстанців

Зараз на родинному обійсті сотенного "Спартана", де він і загинув з дружиною Ольгою і ординарцем "Лисом", споруджено символічну могилу з погруддям. На будинку, в якому народився "Спартан", прибито табличку з написом "В цьому будинку народився сотник УПА Михайло "Спартан" Москалюк - борець за волю України".

Дочка "Спартана" Оксана в кінці 1990-х дізналась про своє походження і батьків, відвідувала родинне обійстя у с. Іванівці.

*Погруддя сотенного "Спартана"
біля рідної хати в Іванівці*

Підготувала Тетяна Депутат
бібліотекар красназавчого відділу ЦРБ